

Т. М. Титаренко

КРИТЕРІЇ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРАКТИК ЖИТТЄКОНСТРУЮВАННЯ

Визначено текстові (наративно-ментативні) та контекстні (культурно-індивідуальні, ціннісно-сміслові, нормативно-регулятивні) критерії аналізу соціально-психологічних практик життєконструювання. З'ясовано зумовленість фонових практик насамперед культурними контекстами, а практик перетворювальних – контекстами індивідуальними. Показано, що перетворювальні практики особистість використовує переважно в ментативній формі, тоді як фонові практики – у наративній. Проведено порівняльний аналіз повсякденних ситуацій, які зазвичай наративізуються, та ситуацій кризових, екстраординарних, які стимулюють виникнення ментативів з їх посиленою рефлексією, переосмисленням та переоцінюванням. Визначено, що наративна людина тяжіє до осмислення власного життя через його осюжетнювання, тоді як людина ментативна моделює життя на основі того, що вона про нього думає, як його оцінює. Виявлено взаємоперетворювальну динаміку текстових і контекстних критеріїв в особистісному автобіографуванні.

Ключові слова: особистість, життєконструювання, перетворювальні і фонові практики, текстові і контекстні критерії, наратив-ментатив, автобіографування.

Я вірю у владу оповіді. Я вірю в здатність оповіді розбудити щось у наших почуттях, наших умах – щось, наслане нам з давніх-давен.

Х. Мураками

Проблема. Культурні тексти, що нас оточують, створюють і змінюють, є вмістом, сховищем, транслятором певних практик. Не чекаючи на запрошення, значущі для особистості культурні тексти заходять із нею в складні і прості діалоги, породжуючи численні контексти, такі як середовище її існування, сфера практикування. *Актуальність* дослідження забезпечує потреба розібратися з тими текстовими особистісними практиками, що конденсують у собі заведені, поширені способи поведінки.

Мета статті: визначити критерії, за якими ці практики можна вивчати, аналізувати, рефлексувати і навіть оптимізувати, змінювати.

Що може правити за критерії в спробі дослідження особистісного життєконструювання? Повірно соціологам, які вважають пострадянське суспільство за суспільство модерну, у якому є окремі вкраплення постмодерну (див. [1]). Безумовно, соціальна психологія з її дослідницьким апаратом відтворює цього дивного кентавра, який обома ногами і тулубом занурений у набридлий модерн, а крилами намагається зачепити свіже повітря постмодерну. Саме тому звичні критерії наукового аналізу зовсім не втрачають своєї релевантності, хоч інколи й здається, що їх уже скасували разом з істиною і суб'єктом. Отже, критеріями в цьому разі будуть характерні ознаки, за якими оцінюватимемо поширені практики особистісного життєконструювання. Для особистості такими критеріями звичайно є цінності, норми, смисли, способи регуляції поведінки, характеристики взаємодії з оточенням тощо. А оскільки серед основних ознак постмодерну всі називають текстуральність і текстоцентризм, то й критерії наші так чи інакше текстуалізуються.

Серед поширених насамперед у молодіжному середовищі практик (а молодь, безумовно, більш постмодерна, ніж інші верстви населення), за соціологічними даними, називають *weekending* (святкування кінця тижня), *shopping* (ходіння по магазинах), *sightseeing* (фотографування всього навколо), *relaxing* (релаксація), *driving* (керування автомобілем), *looking through* (гортання глянцу), *travelling* (мандрівки), *night clubing* (відвідування нічних клубів), *dancing* (танцювання), *listening* (ходіння в навушниках), *sms-ing* (надсилання повідомлень) тощо [там само]. Якщо практики, за М. Фуко, є техніками конструювання себе [2], то перелічені варіанти можна розглядати як дуже своєрідний матеріал для поверхового гламурного життєконструювання. Вони виражають певні емоційні стани – насамперед пошук фану (*fun*), тобто жагу розваг і задоволень, які б допомагали долати внутрішню самотність, смуток, нудьгу, почуття безперспективності й незапитаності.

“У наші дні повсякденність... зруйнувала трагедію, зруйнувала етику, руйнує драму і має намір посадити на трон простоту”, – пише сучасний іспанський класик Хосе-Марія Гельбенсу [3, с. 282]. Як правило, молоді здається, що рутинних повсякденних контекстів навколо надто багато і з цим треба боротися, тоді як утомлені немолоді люди сумують за повсякденністю і щиро бажають одне одному якомога більше одноманітного прогнозованого спокою.

А навколишній світ буває дуже різним – спокійним і бурхливим, доброзичливим і не дуже, монотонно-повсякденним і несподівано-екстремальним. І, відповідно, практики дуже по-різному в різні часи концентрують у собі, утілюють, розвивають такий модус буття особи-

стості, як її соціальність. Щоб стати практиками, певні поведінкові прояви, конкретні індивідуальні вчинки набувають повторності, колективності, спільності. Вони ніби дістають “постійну прописку” в сучасному соціумі, стають для певних спільнот регулярними, звичними.

Як молода, так і немолода людина живуть не лише в повсякденності, і останні місяці з революційними євромайданами яскраво це підтверджують. За даними лабораторії соціальної психології особистості, практики як способи життєконструювання бувають фоновими, звичними, буденними і нестереотипними, перетворювальними, екстремальними. Фонові практики, як правило, регулярно повторюють багато людей, і тому вони стають майже автоматизованими, малопомітними, нерефлексованими. Їхній вплив на життєконструювання забезпечено насамперед завдяки поширеності, частотності.

Ризиковані, екстремальні практики – це “молоді практики”, які ще не вирости, не дозріли до фонових. Можливо, більшість із них ніколи й не доросте, не витримає перевірки часом. Коли ці практики тільки виникають, їх зумовлено більше індивідуальними контекстами, ніж культурними. Оскільки вони є інколи надто сміливими, небезпечними, то й говорити про їхню повну автоматизованість, чи неусвідомлюваність, навряд чи можливо.

Більшість нових перетворювальних практик особистість спочатку сприймає як ризиковані й унікальні, але згодом, повторюючись і перевіряючись на популярність та ефективність, вони поступово наближаються до фонових, повсякденних. Так ці практики набувають масовості, стаючи вираженням здобутих знань, переосмислених емоційних станів, схваленої мотиваційної спрямованості, зручних комунікативних навичок.

Натомість фонові практики з їхньою невиразною перетворювальною активністю схильні “застарівати” і зрештою перестають влаштовувати особистість у кризових ситуаціях, за потреби екстреного переосмислення складних стосунків, що склалися. Мало кому хочеться виходити за межі затишного звичного побуту, але екстремальні обставини, раптові події, несподівані виклики все одно рано чи пізно виштовхнуть нас із комфортної повсякденності. Протягом життя ми багаторазово опиняємося на іншій, незнайомій, небезпечній території, де рутинні практики вже не спрацьовують, і вчимося практикувати по-іншому, відповідно до нових життєвих обставин, власного актуального стану, життєвих завдань, що їх вирішуємо.

Зауважимо, що окрема людина, яка, наприклад, стала трудовим мігрантом, може сприймати деякі практики як нові, небезпечні, ризиковані, тоді як для мешканців країни, куди вона виїхала на заробітки,

вони вже давно стали рутинними, звичними. І навпаки. Так для особистості постійно змінюються культурно-індивідуальні, ціннісно-сміслові, нормативно-регулятивні контексти, у яких відбувається життєконструювання.

Фонові практики відтворюють енергозберігальний режим життєпроявів особистості, забезпечуючи функціонування на рівні характерних для певної спільноти звичок, стереотипів. На відміну від фонових, рутинних перетворювальні практики завжди енергозатратні, оскільки ситуації, що їх вимагають, зовсім не є типовими. А проте ці практики нас приваблюють, адже "... ризик – дуже запашна спеція для страви людського життя" [4, с. 91].

Фонові і перетворювальні практики, які дієво впливають на індивідуальне життєконструювання, запам'ятовуються, осмислюються, заходять у культурний контекст завдяки їхній представленості в розповідях, історіях, повістях, оповіданнях. "Наші надії, мрії, страхи, фантазії, плани, спогади, любов, ненависть, ритуали нашого повсякденного життя (наприклад, спільні вечери із сім'єю), церемонії і обряди (наприклад, весілля, хрестини, похорон) – усе це спрямовується наративними сюжетами і спеціально організоване таким чином, щоб сформувати історію людей, залучених до цих справ і подій" [5, с. 85].

Наративи, які створюємо ніби ми і які ніби створюють нас, завжди нефінальні, відкриті. Вони складаються під час письмових або усних розповідей і ніколи не поспішають до певного фіналу, завжди мають продовження, можливість різних фабул, інколи альтернативних за змістом, динамікою, спрямованістю.

Через практики в автобіографічних текстах відбувається синтезування особистісних інтенцій та подієвої життєвої канви. Несподівані події вносять свої корективи в будь-які життєві плани, примушуючи особистість постійно дрейфувати в діапазоні між повсякденністю та екстремальністю.

В автобіографуванні ми не просто поєднуємо лінійний ланцюжок пов'язаних між собою життєвих фрагментів, а маємо справу з комплексом різних оповідань про себе, що їх об'єднує значущий для людини екзистенційний концепт. Водночас завжди простежується певна внутрішня єдність, "вірність собі", оскільки автобіографічні тексти Я-центровані [6, с. 39]. Крім того, автобіографічні тексти спрямовано на реального, уявного або віртуального співрозмовника.

Подія, яку ми пережили, стає часткою нашої індивідуальної історії, коли ми переходимо до розповіді про неї. Сенс розповіді розуміють як такий, що його набувають у процесі нарації. Історія життя, життєпобудова стають наративними. Людина рефлексує над тим, що

сталося чи могло статися, у формі оповідання, яке завжди має привнесений ззовні сюжет.

Але життєконструювання відбувається не лише у формі наративу. Автобіографування може складатися як з текстів-оповідань, що мають назву наративних, сюжетно організованих, так і з текстів-роздумів, які називають ментативами. Ментатив, який, за В. І. Тюпою, теж можна зарахувати до дискурсивних практик, не просто інформує про стан чи процес буття або мислення, а пропонує – як наслідок комунікативної події – певну ментальну подію (зміну картини світу) адресата [7, с. 40].

Наративи і ментативи є основними різновидами сучасних текстів про себе. Вони відтворюють два способи інтерпретації буття, становлячи взаємодоповнювальну позицію подієвого і процесуального [8, с. 57]. Наратив вибудовується в хронікально-подієвих координатах, які можна позначити запитаннями “Хто? – Що? – Де? – Коли? ”. А для ментативу за координати правлять змістові зв’язки “Що це означає? – Чому це можливо? – За яких умов відбувається? – Чим це підтверджується? – А якби було б інакше, то яким чином?” [там само, с. 59-60].

У наративній і ментативній формах зазвичай фіксують та осмислюють соціально-психологічні практики життєконструювання. Отже, крім контекстних критеріїв аналізу практик, про які йшлося вище, бажано використовувати також критерії текстові – наративно-ментативні.

І наратив, і ментатив особистість обирає відповідно до цілей осмислення власного досвіду, створення тексту про власне життя. Коли вона робить акцент на подієвості, високою стає щільність характеристик конкретності, випадковості, “незбігу з дійсністю”, і тоді запитаною стає наративна форма мовленнєво-мисленнєвого твору. Коли ж людина починає орієнтуватися насамперед на процесуальність того, що відбувається, вищою стає щільність характеристик невідповідності, об’єктивності референцій, і тоді використовують форму ментативу [там само, с. 58].

Наратив і ментатив, кожний у свій спосіб, концептуалізують комунікативні форми діалогічної взаємодії. До ментативу як текстової форми, яку характеризує логіко-смысловий субстрат, зараховують, крім наукової і публіцистичної літератури, есе, епістолярій (листи), щоденники, мемуари, нотатки та інші еґо-документи, як формулює О. Є. Сапогова. Якщо в наративі домінує референція до протяжності хронотопу, то в ментативі – референція до мислення в мовленнєвій формі [там само].

Подивімося, як це відбувається, на прикладі автобіографічних текстів класика гештальттерапії Пола Гудмана і кількарічного номінанта на Нобелівську премію письменника Харуки Муракамі. “Ментативний” Гудман пише: “Я не прагну будь-що втілити свої ідеї в житті. Як усе надто особисте, мої ідеї несміливі й сором’язливі; я не черпаю сил у підтримці соратників; я не вмю вести за собою і не вмю прямувати за вождем” [9, с. 45]. А “наративний” Муракамі говорить так: “... у людей простих, які риються у своїх холодильниках о третій годині ночі, і твори на кшталт життя. Я теж серед них” (див. [10, с. 75]). Він вважає, що передати будь-яку інформацію читачеві, відкрити йому свої почуття можна лише “посадивши його у власний транспортний засіб. І цей засіб – історія (тобто наратив. – *T. T.*)...” [там само, с. 127].

Як бачимо, виходячи з індивідуальних преференцій, можна говорити про людей, що осмислюють досвід і конструюють своє життя насамперед за допомогою наративу, і людей, які занурені в життєконструювання, де переважають ментативи. Так звана наративна людина тяжіє до осмислення власного життя через його осюжетнювання. Людина ненаративна моделює реальність власного життя на основі того, що вона про своє життя думає, як його оцінює, що вважає за головне, як емоційно переживає включені в життя фрагменти, якою мірою бере до уваги реальні контексти життєвих пригод і т. ін. [6, с. 38].

Спокійна, передбачувана повсякденність із її фоновими практиками, як правило, наративізується і завдяки цьому стає цікавішою. У діалозі зі співрозмовником особистість осюжетнює певні фрагменти свого життя, структурує його відповідно до обраної фабули. Коли людина намагається в наративі відповісти співрозмовнику на запитання про головних дійових осіб своєї історії, місце і час розгортання подій, рух від зав’язки до кульмінації і далі – до фіналу, вона ніби прискорює плин часу. Нерідко задля вдалого розгортання сюжету, загострення інтриги реальність доповнюють авторськими вигадками, сміливими припущеннями, ризикованими фантазіями. Так виникають нові імпульси для життєконструювання, з’являється свіжа енергія, якої завжди бракує в повторюваних сірих буднях.

Водночас екстраординарні кризові періоди вимагають від розгубленої, дезорієнтованої особистості насамперед ментативів з їхньою посиленою рефлексією, переосмисленням та переоцінюванням. Хоча є автори, які вважають, що саме кризові ситуації провокують нас на створення наративів. А. Бройард зауважує, що ми описуємо те, що з нами відбувається, щоб у такий спосіб обмежити рамки катастрофи: “Коли люди чують, що я захворів, вони буквально закидають мене

історіями про власні хвороби і хвороби своїх друзів... Люди кровото-чуть історіями, і я перетворився на банк крові із цих історій” [11].

Люди, які нас оточують, справді реагують на проблеми іншого передусім у наративній формі. А от сама людина, яка потрапила в кризу, лише згодом стає здатною на створення послідовних сюжетних текстів із початком, серединою і закінченням. А на піку кризи головне для неї – розібратися з тим, що відбувається, зменшити хвилі паніки, знайти причини стрімкого й несподіваного розвитку подій, зрозуміти мотиви власних імпульсів і дивних учинків оточення. Час дуже хочеться пригальмувати, непрогнозований рух у невідомому напрямку – призупинити. І тут замість динамічного наративу використовують повільний ментатив із його увагою до дрібниць, пошуками аргументів, прагненням доказовості.

Поставимо запитання: чи можливі взаємозаміни текстових і контекстних критеріїв у реальній стрімкій динаміці автобіографування?

За Ю. М. Лотманом, динаміку художніх текстів спрямовано, з одного боку, на підвищення їхньої цілісності та іманентної замкненості, а з другого, на збільшення внутрішньої семіотичної неоднорідності, суперечливості твору, розвитку в ньому структурно-контрастних підтекстів. Завжди є напруження між тенденцією до інтеграції – перетворення контексту на текст, і тенденцією до дезінтеграції – перетворення тексту на контекст [12].

Відповідно, особистісну динаміку також спрямовано і на більшу цілісність текстів про себе, що забезпечує виражену тенденцію до закритості, автономізації, і на їхню відкритість через зростання внутрішньої конфліктності. Саме так з’являються нові несподівані смисли в стосунках з іншими, професійній діяльності, ставленні до власного життя. Так – інтегративно і дезінтегративно – осмислюють набутий досвід та аналізують актуальні практики життєконструювання.

Якщо під час життєконструювання переважно використовують наративи із їхньою тенденцією до сюжетної інтеграції подій, переживань, смислів, то особистість стає більш цілісною, інтегрованою і всі значущі для неї контексти починають перетворюватися на єдиний текст. Якщо ж починають домінувати ментативи з їхньою аналітичною, дезінтегративною тенденцією, у центрі уваги особистості опиняються ціннісні конфлікти, міжособистісні проблеми, складності з вибором життєвих альтернатив. На такій стадії особистість тимчасово втрачає власну цілісність, а її нещодавно послідовний автобіографічний текст розпадається на численні контексти.

Отже, текстові і контекстні критерії аналізу практик життєконструювання мають тенденцію до взаємоперетворювання.

Завдяки ментативним практикам життя перестає бути для особистості послідовним та однорідним, передбачуваним і в чомусь монотонним. Звільняючись від чергового сюжету, за законами якого відбувалася життєпобудова, особистість відкривається для нових, складніших, реальніших стосунків з оточенням. Надалі, утомившись від суперечливості власної поведінки та ризикованих спроб занурення в несподівані комунікації, вичерпавши власні ресурси апробації нових ціннісно-сміслових контекстів, особистість переходить до наративних практик, завдяки яким життя впорядковується в чітких межах обраного сюжету. Замість ціннісно-сміслових контекстів запитаними стають контексти нормативно-регулятивні. Так розпочинається новий цикл життєконструювання.

Висновки. Практики автобіографування як наративні і ментативні способи життєконструювання бувають фоновими, повсякденними і конструктивними, перетворювальними.

Спокійна, передбачувана повсякденність із її фоновими практиками, як правило, наративізується. У діалозі із співрозмовником особистість осюжетнює певні фрагменти свого життя, структурує його відповідно до обраної фабули. Водночас екстраординарні кризові періоди вимагають від дезорієнтованої особистості насамперед ментативів із їхньою посиленою рефлексією, переосмисленням та переоцінюванням.

Кожна проблемна ситуація, кожна екстраординарна подія стимулюють зупинення наративізації завдяки виникненню ментативів, які так само породжують нові повороти наративних сюжетів. Практики з повсякденних стають перетворювальними в результаті взаємопереходів наративу і ментативу.

Основними критеріями аналізу соціально-психологічних практик життєконструювання є критерії контекстні (культурно-індивідуальні, ціннісно-сміслові, нормативно-регулятивні) і текстові (нاراتивно-ментативні). Фонові практики зумовлені насамперед культурними контекстами, а практики перетворювальні – контекстами індивідуальними.

Література

1. *Сосновская А.* Особенности мировосприятия и коммуникации носителей постмодернистской культуры [Электронный ресурс] / А. Сосновская; Центр консервативных исследований. – М. : МГУ, 2010. – Режим доступа : <http://konservatizm.org/konservatizm/sociology/240110212507.xhtml>

2. Фуко М. Герменевтика субъекта: Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1981-1982 учебном году / Мишель Фуко; пер. с фр. А. Г. Погоняйло – СПб. : Наука, 2007. – 677 с.
3. Гельбенсу Х.-М. Вес в этом мире / Хосе-Мария Гельбенсу. – М. : ЭКСМО, 2004. – 304 с.
4. Мураками Х. 1Q84. Тысяча Невестсот Восемьдесят Четыре: роман : в 2 кн. Кн. 1: Апрель – июнь / Харуки Мураками; [пер. с яп. Д. Коваленина]. – М. : ЭКСМО, СПб. : Домино, 2011. – 496 с.
5. Кроссли М. Л. Нарративная психология. Самость, психологическая травма и конструирование смыслов / М. Л. Кроссли. – Х. : Гуманитар. центр, 2013. – 284 с.
6. Сапогова Е. Е. Автобиографирование как процесс самодетерминации личности / Е. Е. Сапогова // Культурно-историческая психология. – 2011. – №2. – С. 37–51.
7. Тюпа В. И. Коммуникативные стратегии теоретического дискурса / В. И. Тюпа // Критика и семиотика. – 2006. – № 10. – С. 36–45.
8. Кузнецов И. В. Текст в становлении: оппозиция нарратив-ментатив / И. В. Кузнецов, Н. В. Максимова // Критика и семиотика. – 2007. – Вып. 11. – С. 54–67.
9. Гудман П. Безумная надежда и конечный опыт: пер. с англ. / П. Гудман; под ред. Т. Стоера; – Изд. Кливленд. Ин-та гештальта.– Воронеж : Московский гештальт-институт, 2009. – 119 с.
10. Рубин Дж. Харуки Мураками и музыка слов / Джейн Рубин; пер. с англ. А. Шультгат. – СПб. : Амфора, 2004. – 430 с.
11. Broyard A. Intoxicated By My Illness: And Other Writings on Life and Death / Anatol Broyard. – New York : Clarkson, Patter, 1992. – 132 p.
12. Лотман Ю. М. Семиотика культуры и понятие текста // Ю. М. Лотман Избранные статьи. – Таллинн : Александра, 1992. – Т. 1. – С. 129–132.

Reference

1. Sosnovskaya, A. (2010). *Osobennosti mirovospriyatiya i kommunikatsii nositeley postmodernistskoy kultury* [The peculiarities of world perception and communication of postmodern culture representatives]. Tsentr konservativnyh issledovaniy [The centre of conservative research], <http://konservatizm.org/konservatizm/sociology/240110212507.xhtml>
2. Foucault, M. (2007). *Germentevitika suberta: Kurs lektsiy, prochitannyh v Kolleg de Frans v 1981–1982 uchebnom godu* [The Hermeneutics of the Subject. College de France Course Lectures in 1981–1982 study year]. Translated by Pogonyaylo, A. G. St. Petersburg: Naura (rus).
3. Guelbenzu, J.-M. (2004). *Ves v etom mire* [The weight in this world / Un peso en el mundo]. Moscow: EKSMO (rus).
4. Murakami, H. (2011). *1Q84. Tsytyacha Nevestsot Vosemdesyat chetyre. Kniga 1: Aprel–Iyun* [1Q 84. Book 1. April – June]. Translated by Kovalenin, D. Moscow: EKSMO; St. Petersburg; Domino (rus).
5. Crossley, M. L. (2013). *Narrativnaya psihologiya. Samost', psihologicheskaya travma i konstruirovaniye smyslov* [Introducing Narrative Psychology: Self,

- Trauma, and the Construction of Meaning]. Kharkov: Gumanitarnyj Tsentr (rus).
6. Sapogova, E. E. (2011). Avtobiografirovanie kak protsess samodeterminatsii lichnosti [Autobiography as a process of self-determination of a person]. *Kulturno-istoricheskaya psihologiya* [Cultural-historic psychology], 2, 37–51 (rus).
 7. Туупа, В. І. (2006). Kommunikativnye strategii teoreticheskogo diskursa [Communicative strategies of theoretical discourse]. *Kritika i semiotika* [Criticism and semiotics], 10, 36–45 (rus).
 8. Kuznetsov, I. V. and Maksymova, N. V. (2007). Tekst v stanovlenii: opozitsiya narrativ-mentativnoy [The text in its formation: opposition narrative-mentative]. *Kritika i semiotika* [Criticism and semiotics], 11, 54–67 (rus).
 9. Goodman, P. (2009). *Bezumnaya nadezhda i konechnyy opyt* [Crazy Hope and Finite Experience]. In T. Stoehr (ed.), Gestalt Institute of Cleveland Press. Voronezh: Publ. Moskov Institute of Gestalt (rus).
 10. Rubin, J. (2004). *Haruki Murakami i muzyka slov* [Haruki Murakami and the music of words]. Translated by Shulgat, A. St. Petersburg: Amfora (rus).
 11. Broyard, A. (1992). *Intoxicated By My Illness: And Other Writings on Life and Death*. New York: Clarkson, Patter.
 12. Lotman, Y. M. (1992). Semiotika kultury i ponyatie teksta [Semiotics of culture and the notion of text]. In Y. M. Lotman *Izbrannye stat'i* [Selected articles]. Vol. 1 (pp. 129–132). Tallinn: Aleksandra (rus).

Титаренко Т. М. Критерии анализа социально-психологических практик жизнеконструирования

Определены текстовые (нарративно-ментативные) и контекстные (культурно-индивидуальные, ценностно-смысловые, нормативно-регулятивные) критерии анализа социально-психологических практик жизнеконструирования. Установлена обусловленность фоновых практик в первую очередь культурными контекстами, а практик преобразующих – контекстами индивидуальными. Показано, что преобразующие практики используются личностью прежде всего в ментативной форме, тогда как фоновые практики – в форме нарративной. Проведен сравнительный анализ повседневных ситуаций, которые обычно нарративизируются, и ситуаций кризисных, экстраординарных, которые стимулируют появление ментативов с их усиленной рефлексией, переосмысливанием и переоценением. Определено, что нарративный человек тяготеет к осмыслению собственной жизни через ее осюжетивание, тогда как человек ментативный моделирует жизнь на основе того, что он о ней думает, как ее оценивает. Выявлена взаимопреобразующая динамика текстовых и контекстных критериев в личностном автобиографировании.

Ключевые слова: личность, жизнеконструирование, преобразующие и фоновые практики, текстовые и контекстные критерии, нарратив-ментатив, автобиографирование.

Tytarenko T. M. The criteria of analysis of the social-psychological life-designing practices

The textual (narrative-mentative) and contextual (cultural-individual, value-semantic, standard-regulatory) criteria of analysis of the social-psychological life-designing practices are defined. The conditionality of the background practices first of all by cultural contexts and the reformative practices – by individual contexts is revealed. It is shown that the reformative practices are used by the personality first of all in the mentative form whereas the background practices – in the narrative form. In the article provides us with a comparative analysis of everyday situations that are the subjects of creation of usual narratives and crisis or extraordinary situations, that stimulate the emergence of mentatives with the deeper reflection, rethinking and re-evaluation. It is defined that the narrative person tends to understand his own life through framing it into stories while mentative person designs his life on the basis of his thoughts and estimations about life. The mutually reformative dynamics of textual and contextual criteria in the personal process of autobiography making is established.

Key words: personality, life-designing, reformative and background practices, textual and contextual criteria, narrative-mentative, the process of autobiography making.

© Титаренко Т. М.

Повний бібліографічний опис даної статті:

Титаренко Т. М. Критерії аналізу соціально-психологічних практик життєконструювання / Т. М. Титаренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей / НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології ; [редакційна рада: М. М. Слюсаревський (голова), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко та ін.]. – К. : Міленіум, 2014. – Вип. 34 (37). – 298 с. – С. 161–171.